

מבצע מיוחד!
ניתן לעשות מגוון על קונטרס
'לקראת שבת'
למשך שנה
\$ 188 בלבד
4148-675-347

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

גליון תקכג
ערש"ק פרשת ויצא ה'תשע"ו

כיצד נשא יעקב את בלעה וזלפה?

מטרת התפילה - זיכוך הגוף

תפילה - בקשת צרכיו או עבודה שבלב?

התביעה לכל אחד: איכה?

אור
החסידות

לקראת שבת

כד

אז - אמר כ"ק חותני להחסידי ר' אשר נ"ע - ידעתי שהוא יהיה ממלא מקום קדשו.

מי שזכה לשמוע את אבי אומר ברכות השחר בודאי הרהר אז בתשובה

מי שזכה לשמוע את אבי אומר ברכות השחר, בודאי הרהר אז בתשובה, ואותו יום היה אצלו אחרת מאשר יום אחר.

בשעה שאבי אומר על נטילת ידים הוא מרים ידיו עד לראשו, לא גבוה מאשר פיאות הראש, לא כמו בשעה שהיה אומר ברכת על נטילת ידים לסעודה. השינוי היה בשלשה:

בשעת אמירת על נטילת ידים של ברכות השחר -

א] הידים כבר מנוגבות.

ב] ההגבהה היא עד הראש, עד למקום פיאות הראש.

ג] הידים פרושות.

ואילו בברכת נטילת ידים לסעודה -

א] אומר על נטילת ידים בשעת השפשוף, אחרי הנטילה ולפני הניגוב.

ב] ההגבהה היא רק כנגד הלב, ולא גבוה מזה.

ג] שתי הידים שלובות ולא פרושות.

כשאבי הי' אומר ברכה הרי לא זו בלבד שהיו שומעים בבירור את מלות הברכה, עם כל הנקודות ושומעים פירוש המלות, זה סוג אמירה מיוחד, שהאמירה עצמה מביאה את השומע להבין את פירוש המלות, אלא שומעים גם את נקודת ההפסקה, שזה מעורר על הכוונה הפנימית של פירוש המלות.

אבי אומר:

אלקי - כאילו היה כתוב עליו טעם זקף גדול, והפסק - נשמה שנתת בי שהורה היא - הפסק - אתה בראתה - הפסק, ומיד היו שומעים בבירור מהי הכוונה של אלקי, של שהורה ושל אתה בראתה.

(תרגום מספר השיחות ה'תש"ג עמ' 102 ואילך)

דרכי החסידות

שיחות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש
זצוקלה"ה נבנ"מ זי"ע
ואגרות קדשו בענייני עבודת השי"ת

כל תנועה מכוונת

לכד זאת שכל תנועה של אבי היתה מסודרת, היתה גם מכוונת על פי קבלה, והכל היה בתוקף של מסירות נפש פנימית, שמבחוץ לא היה ניכר כלל

◇ ◇ ◇

כל תנועה שעשה הרבי היה זה בדוגמא שלמעלה

בי"ט כסלו תרס"ג אמר הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק [מהורש"ב] זצוקלה"ה נבג"ם זי"ע, שהרבי - אדמו"ר הזקן - היה למטה כמו אדם העליון למעלה, מה שבנשמה פרטית הוא בהעלם הנה בנשמה כללית הוא בגילוי. בנשמות פרטיות משתלשלות כוחות הנפש מעשר ספירות דאצילות אבל זהו בהעלם ואילו בנשמה כללית זה בגילוי. לכן כל תנועה שעשה הרבי היה זה בדוגמא שלמעלה. כל תנועה של הרבי היתה מסודרת ומכוונת על פי קבלה.

מה שאבי אמר על הרבי [הוד כ"ק רבנו הזקן], ראיתי אני עליו. לכד זאת שכל תנועה שלו היתה מסודרת, היתה גם מכוונת על פי קבלה, והכל היה בתוקף של מסירות נפש פנימית, שמבחוץ לא היה ניכר כלל.

חונתי, כ"ק הרב החסיד רבי אברהם נ"ע שניאורסאהן, אמר להחסיד ר' אשר נ"ע גראסמאן: המחותן - הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק - הנה הצעד הראשון שלו בעבודת היום הוא במסירות נפש. לפני עשרים וחמש שנים - תרמ"א - אמר לי דודי, הוד כ"ק הרבי מהר"ש נ"ע: האמת והמסירות נפש שלו הן שני עמודי אור. והדוד סיים: ולאותה דרגא שאמת ומסירות נפש מביאות, אין באפשרות אף אחד להשיג, ובפרט האמת והמסירות נפש של נשמה כללית.

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת ויצא, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את קונטרס 'לקראת שבת' (גליון תקכג), והוא אוצר בלום בענייני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

◇ ◇ ◇

ויה"ר שנוכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה'", ונוכה לשמוע תורה חדשה, תורה חדשה מאתי תצא, עוד בשנה זו, שמיוחדת בזה שנצטוונו בה "הקהל את העם האנשים הנשים והטף למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלוהיכם, ושמרם לעשות את כל דברי התורה הזאת", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

איכה?

סיפר כ"ק אדמו"ר מוהרריי"צ נ"ע:

כשאדמו"ר הזקן ישב במאסר הקר אותו ממלא-מקומו של השר ("מאזארישטש-מיניסטער"), שהיו בקו בתנ"ך, ומלומד בעניני יהדות. אחת השאלות שהפנה אל אדמו"ר הזקן היתה אודות פירוש הכתוב "ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה" - וכי לא ידע הקב"ה היכן נמצא אדם הראשון, שלכן שאל אותו "איכה?"

ענה לו אדמו"ר הזקן לפי פרש"י עה"פ. אמר לו השר: פירושו של רש"י יודע אני, אבל רצוני לשמוע פשוט מהרבי. ענה לו אדמו"ר הזקן: כאשר אדם הוא בגיל מסויים, למשל כך וכך - בנקבו את מספר השנים המדוייק של השר - שואל אותו הקב"ה: "איכה", היכן אתה? האם הוא יודע מהי תכלית בריאתך בעולם, מה אתה צריך לעשות ומה עשית כבר?

וסיים כ"ק אדמו"ר הריו"צ: מענה זה 'הציל' את כ"ק אדמו"ר הזקן מ"כלות הנפש", שכן היה לו שמחה גדולה על שזכה למסור את נפשו על תורת הבעש"ט והמגיד, והיו לו מזה תענוג גדול עד כלות הנפש. אלא בשעה שהתבונן שהקב"ה שואל אצל כל אדם "איכה"? האם הוא פעל מה שהוא צריך לפעול - הרי זה פעל עליו להשאר למטה, נשמה בגוף, ולפעול את הענינים שבשבי"ם ירדה נשמתו למטה (ראה ספר השיחות תרח"ץ עמ' 249 ואילך).

תביעה זו של "איכה" ישנה אצל כולם. אצל אחד זה מתבטא בלמנוע את עצמו מ"כלות הנפש", ולמלא את עבודתו ולהשלים את כוונתו של הקב"ה בעולם הזה הגשמי, ואצל השני התביעה "איכה" היא שימנע את עצמו מלהמשיך אחר תאוותיו, ולהתחזק בלימוד התורה וקיום המצוות.

ותביעה זו מהווה גם נתינת כוח לכל אחד למלא את שליחותו בעולם ולהשלים את הכוונה שבשבי"ה נברא, בשמחה ובטוב לבב.

(נ"פ לקומי שיחות ח"א עמ' 74-73)

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה
ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
ולזכות אביהם ה"ה הרב החסיד
ר' מאיר שי'
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל
יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי',
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

תוכן העניינים

ה. מקרא אני דורש.....

כיצד נשא יעקב את בלהה וזלפה?

איך נשא יעקב את בלהה וזלפה, הרי אחיות היו מפילגש? / גדר עבדים ושפחות – רכוש האדון / הטעם לזה שלא נחשבו בלהה וזלפה בגדר אחיות לשום ענין

(עי' לקוטי שיחות ח"ה עמ' 228 ואילך)

ח. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

ט. יינה של תורה.....

עבודת התפילה – לקדש גופו

התפילה כוללת "קדשים" ו"מעשה בראשית" / לגלות אור הנשמה ולקדש הגוף הגשמי / עיקר מטרת התפילה – בירור וזיכוך הגוף / להאיר את חושך ה"לילה" באור הקדושה, ולהפכו ל"יום"

(עי' לקוטי שיחות ח"ה עמ' 125 ואילך)

יג. פנינים.....

דרוש ואגדה

יד. חידושי סוגיות.....

בגדר חיוב תפילה אם הוא בקשת צרכיו או עבודה שבלב

יפלפל במה ששינה הרמב"ם מן הש"ס מנין ילפינן חיוב תפילה / יקשה על תי' המפרשים בענין סדר ג' תפלות דמתני' בברכות, מהמפורש בש"ס / יתרוץ ע"פ חקירה אי עיקר חיוב תפילה לבקש צרכיו או עבודת הלב, דבאמת תרווייהו איתנהו בה / יסיק שעיקר החיוב הוא בקשת צרכיו, ועבודת הלב היא רק כדי שתהא בקשה זו כדבעי, ובזה מיישב דברי הרמב"ם

(עי' לקוטי שיחות ח"ה עמ' 125 ואילך)

כ. תורת חיים.....

קשה לזווגם כקריעת ים סוף

כב. מעשה רב.....

איכה?

כג. דרכי החסידות.....

כל תנועה מכוונת

לקראת שבת

כא

אנגעריט [מלשון נגיעה].

וע"ד הצחות י"ל שכיון שאמרו ע"ז קשה זווגם כקרי"ס, הנה באיזה אופן נקרע הים דוקא ע"י קפיצת איש יהודי לתוך הים בלי חשבונות יתירים, ורק שידע שזהו רצון הקב"ה, ונטית המטה ע"י משה רבנו.

כבקשתו אזכירו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע לענין הנ"ל, אבל ידוע ג"כ מרז"ל שלפתיחת פתח כפתחו של אולם צריך עכ"פ לעשות נקב כחודו של מחט.

(אגרות קודש ח"ה אגרת בתקב)

כשעושה האדם המוטל עליו מסייעים בידו מלמעלה ומוליכים אותו למחוז חפצו ולמטרתו הוא

...כן מה שהוא נבוכ: שבאיזה אופן אפשר לכווין את הקישור פנימי בין נשמת התלמיד והרב, ואיך יהי' בטוח שמצא את הנכון. ולדעתו אפשר שיבוא זה קשר פנימי דוקא לאחר שיהי' קשר חיצוני.

- הנה בנוגע להאחריות, הרי גדולה מזו רואים בכל יום ויום, והוא בעניני שידוכין שמבואר בזהר (חלק א' דף פ"ה ע"ב) אשר נשמת הבעל והאשה הן חצאי נשמה אחת, שבירידתה למטה נתלכשה לחצאין, זו בגוף הבעל וזו בגוף האשה, והרי מובן שהתאחדות שני חצאי נשמה אחת שבלא זה פלגא גופא הוא, אחריות עוד גדולה מאשר קירוב נשמה פרטית לנשמה הכללית שלה, ובכל זה נעשים שידוכים בכל יום,

וע"כ צ"ל אשר השי"ת הוא המנהיג את העולם ומשגיח בו בהשגחה פרטית, וכשעושה האדם כל המוטל עליו ע"פ תורה מסייעים בידו מלמעלה ומוליכים אותו למחוז חפצו ולמטרתו הוא. וה"ה בקשר שבין תלמיד לרב וחסיד לרבו.

(אגרות קודש ח"י אגרת נקבד)

כל העושה בזה שכרו גדול ביותר

...נהניתי ממ"ש ששניהם משתדלים בעניני שידוכין של תלמידי הישיבה, ובפרט אלו הגלמודים וכו', ויה"ר שחפץ ד' בידם יצליח, ומובן גודל הענין ממ"ש ומה' אשה משכלת, ואמרז"ל, שעוד מששת ימי בראשית הקב"ה דוקא מזווג זיווגים, וכל העושה בזה שכרו גדול ביותר, וכמבואר בכמה מקומות.

(אגרות קודש ח"יא אגרת נתקבו)

...במ"ש אודות... שי' שקשה מאד לזווגו, בודאי אינו קשה יותר מקרי"ס והרי אמרו רז"ל זה בהנוגע לכל שידוך וביחד עם זה ציוו על הענין, וציווי התורה ה"ז גם נתינת כח, וכמדובר בכ"מ בדא"ח בלשון הציווים שהם גם לשון הבטחה.

(אגרות קודש ח"יו אגרת התקט)

תורת היים

מכתבי עצות והדרכות בעבודת השי"ת
בחיי היום יום

קשה לזווגם כקריעת ים סוף

קרי"ס בא לפועל ע"י חוזק הבטחון והאמונה, שבמילא מובן שבדרך כזה צ"ל ג"כ בענין הזיווגים

במענה על מכתבו מ... בו כותב שהגיע לעונת השידוכין ועדיין לא נמצאה הצעה מתאימה בשבילו ומצטער מזה.

הנה ידוע מרז"ל שקשה לזווגם כקריעת ים סוף, הרי ידוע שבקרי"ס בא לפועל ע"י חוזק הבטחון והאמונה בהשי"ת, שבמילא מובן שבדרך כזה צ"ל ג"כ בענין הזיווגים, וככל אשר יתחזק בבטחונו (ומובן אשר ביחד עם זה הרי צריך ג"כ לחפש באופן המתאים) הרי תוקדם ג"כ ההבאה בפועל.

ידוע מאמר הזהר הק' אסתכל באורייתא וברא עלמא, הן עולם כפשוטו והן כל פרטי חייו של האדם הנק' עולם קטן, ובמילא עליו להוסיף בלימוד הן בתורת הנגלה והן בתורת החסידות והשי"ת יצליחו.

(אגרות קודש ח"ה אגרת בתסה)

הזיווג צ"ל ע"י קפיצה לתוך הים בלי חשבונות יתירים, רק שידע שזהו רצון הקב"ה

...בנוגע לענינו הפרטי, הנה כמדומה שכבר כתבתי לו מאז במרז"ל נחות דרגא ונסוב איתתא, וכנראה שעדיין לא הגיעו הדברים, וכהפירוש בלקו"ת ר"פ שמיני, הגיעו -

מקרא אני דורש

כיצד נשא יעקב את בלהה זולפה?

איך נשא יעקב את בלהה זולפה, הרי אחיות היו מפילגש? / גדר עבדים ושפחות - רכוש הארון / הטעם לזה שלא נחשבו בלהה זולפה בגדר אחיות לשום ענין

א. בפרשתנו מספר הכתוב אודות נישואי יעקב, שנשא לנשים את שתי בנות לבן - לאה ורחל. ולאחר מכן הוסיף יעקב ונשא עוד שתיים מבנות לבן - בלהה זולפה, שהיו שפחות רחל ולאה; וכפירוש רש"י בסוף הפרשה (לא, ג), שלכן אמר לבן ליעקב "בנותי... בנותי" - פעמיים - כי "אף בלהה זולפה בנותיו היו מפלגש".

וידועה הקושיא בדבר: הרי יעקב העיד על עצמו ש"עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי" (פרש"י וישלח לב, ה) - ואם כן, איך זה נשא ארבע אחיות לאשה, היפך ציווי התורה "ואשה אל אחותה לא תקח" (אחרי יח, יח)?

ב. והנה, בנוגע לזה שנשא יעקב את רחל גם לאחר שנשא את לאה, נתבאר כבר במק"א במק"א (ראה לקוטי שיחות ח"ה עמ' 141 ואילך, לקמן מדור "עיונים וביאורים קצרים"); ונקודת הענין, שכיון וכבר סיכם יעקב עם רחל שישא אותה לאשה, הרי לאחר שרימה אותו לבן והשיא לו את לאה - אם היה יעקב חוזר בו עתה מהסכמתו לישא את רחל, היתה זו פגיעה גדולה ברחל והיפך הנאמנות כלפיה. וכיון שכל זה שיעקב שמר את המצוות לא היה בתורת חיוב, אלא רק בתורת חומרא וקבלה טובה בלבד - לכן לא יתכן שבשביל חומרא זו ידחה יעקב את הנאמנות לרחל ויגרם לה צער גדול ביותר.

אמנם אין בזה הסבר כיצד הוסיף יעקב ונשא עוד שתי אחיות של לאה ורחל - בלהה זולפה - אף שלא היה מוכרח בדבר.

ג. ולכאורה היה אפשר לומר, שכיון שבלהה וזלפה היו בנותיו של לבן מפלגש", היינו שאמם לא היתה אשה של לבן כמו אמם של לאה ורחל, אלא שפחה;

וכן מוכח גם מעצם זה שבלהה וזלפה היו שפחות של לבן, שבוודאי זהו משום שנוצרו מן השפחה (כי לא מצינו שאב יהפוך את אתו הקטנה בת חורין לשפחתו, והוא היפך הטבע);

לכן אינן נחשבות בנות ממש של לבן, ובמילא אינן נחשבות אחיות של לאה ורחל. וכך משמע מלשון הפסוק (פרשתנו כט, טז): "וללבן שתי בנות" – כי בלהה וזלפה אינן בכלל הבנות (ורק בסוף הפרשה כאשר אמר לבן "בנותי פעמיים, הרי יש בזה ריבוי מיוחד לרבות גם אותן).

אבל גם את"ל כך, הרי מלשון רש"י שבלהה וזלפה "בנותיו היו מפלגש" – לשון יחיד – מובן ששתיהן היו בנות של אותה הפלגש. ואם כן, גם אם אינן נחשבות בנות ממש ללבן, ובמילא אינן נחשבות אחיות של לאה ורחל, הרי הן נחשבות אחיות זו לזו מצד היותן בנות של פלגש אחת, ושוב הדרא קושיא לדוכתה: איך נשא יעקב שתי אחיות (ללא הכרח בדבר)?

ד. ויש לבאר, ובהקדים:

הנה בפרשה הקודמת (תולדות כז, לר"ז) מספר הכתוב על מה שאמר עשו ליצחק לאחר שבירך את יעקב – "הלא אצלת לי ברכה", ועל כך השיב לו יצחק: "הן גביר שמתיו לך", ומפרש רש"י: "מה תועלת לך בברכה, אם תקנה נכסים שלו הם... מה שקנה עבד קנה רבו".

ולכאורה אפשר לשאול: אם יצחק אינו יכול לברך את עשו בממון ונכסים, עדיין יכול היה לברך אותו בריבוי ילדים? אלא מכאן מוכח, שהכלל "מה שקנה עבד קנה רבו" מתאים לא רק בנוגע לנכסים ורכוש, אלא גם בנוגע לילדים – גם ילדים של העבד אינם נחשבים ילדים שלו, אלא הם שייכים לאדון.

וכפי שמתבטא ביתר שאת בפרשתנו (ל, ו):

כאשר בלהה ילדה בן ליעקב, אמרה רחל על כך: "ויתן לי בן", שהקב"ה נתן בן לרחל עצמה. והטעם מובן: כיון שבלהה היא שפחת רחל, הרי גם הילדים שלה שייכים הם לרחל.

וטעם הדבר, כי עבד כלל אינו מציאות לעצמו, אלא כל מציאותו היא – רכוש האדון. ובלשון הכתוב (משפטים כא, כא): "כפפו הוא". ולכן לא שייך שתהיה לעבד או שפחה שייכות עם ילדיהם בתור אב ואם – כי אז היה יוצא שיש להם מציאות לעצמם.

היינו, דאחר שידעינן כבר שמצוה להתפלל (ומשמעות המצוה פשיטא לך), ילפינן דכדי שתהא החפצא דבקשת צרכיו כדבעי צריך הגברא להנהיג עצמו באותה שעה ב"עבודה שבלב", כי בלעדה יחסר בעצם הבקשה, אבל מ"מ אין זו מהות התפלה, ורק דהוי כמו תנאי להשלים גדר תפלה שתהא בקשת צרכיו כראוי.

ובזה יש לבאר עומק כוונת הרמב"ם בריש הל' תפלה, שהביא ב' הכתובים ד"ועבדתם גו'" ו"לעבדו גו'", והקדים "ועבדתם גו'" דוקא.

דהנה, הובא לעיל מדברי המפרשים שענין הכתוב ד"ועבדתם גו'" הוא ד"סמיך אסופי" דקרא דכתיב וברך את לחמך ואת מימך וגו' שהוא צורך כל יום הכי נמי תפלה בכל יום", "למה שאתה שואל צרכיך בה" (לי הלח"מ). היינו שענין כתוב זה קאי בגדר בקשת צרכיו (כמ"ש לאח"ז "וברך את לחמך גו'"), ואילו הכתוב "ולעבדו בכל לבבכם" נזכר בו רק הענין דעבודה שבלב.

וזהו שהשמיענו הרמב"ם²⁰ בזה

(20) להעיר מהשינויים בל' הרמב"ם: בשהמ"צ "שצונו לעבדו" (ורק בהמשך הענין "שהוא ציווי לתפלה"); במנין המצות בריש ס' היד "להתפלל

וע"ד הא דמצינו בדיני סדר התפלה גופא, שבתחילה "מגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחינה ואחר כך נותן שבח והודי' לה' על הטובה שהשפיע לו" (רמב"ם שם), היינו, שכדי שבקשת צרכיו תהא באופן המתאים, צריך להקדים לפני' סידור שבחו של מקום (וכן לסיים בשבח כו').

אלין; במנין המצות על סדר ההלכות (ובכותרת להל' תפלה) "לעבוד... בתפלה"; בריש הל' תפלה "מ"ע להתפלל".

(21) וראה בארוכה לקו"ש חכ"ב ע' 116 ואילך.

שייך יותר לענין "מעשה בראשית", מה שהאדם חושב ע"ד צרכי עצמו הגשמיים. ובזה יש לחדש לענין סדר ג' תפלות, די ש לומר שב' הסדרים שבזה, אי תפילת ערבית היא סיום ג' התפלות (לילה הולך אחר היום), או התחלת ג' התפלות (היום הולך אחר הלילה), תליא מילתא בזה גופא אי תפלה היא בגדר "קדשים" או בגדר "מעשה בראשית". דהא מחמת גדר של "קדשים" דבהו צ"ל "לילה הולך אחר היום"¹⁷, וכנ"ל דערבית היא כנגד אברים ופדרים שלבסוף, וסדר התפלות הוא שחרית מנחה ערבית; אבל מצד גדר "מעשה בראשית" דבהו צ"ל "היום הולך אחר הלילה", וכנ"ל שזהו סדר ברייתו של עולם, ולפ"ז סדר התפלות הוא – ערבית שחרית מנחה¹⁸.

וכיון שתרווייהו איתנהו בי' א"ש מה שנמנה סדרן בב' הדרכים.

ד

יכריח מן הגמ' דהעיקר לדינא שמנחה תפלה אחרונה היא, ועפ"ז יסיק שעיקר חיוב תפלה הוא בקשת צרכיו, ועבודת הלב היא רק שתהא בקשה זו כדבעי, ובזה מיישב דברי הרמב"ם

והנה, להלכה למעשה נקטינן (כנ"ל) שסדר התפלות הוא ערבית שחרית ומנחה, וראי' גם לדבר זה מספיקא דגמרא הנ"ל

(17) וראה צל"ח שם.

(18) ולהעיר מלבוש או"ח ר"ס פט: ג' תפלות כו' ערב ובקר וצהרים כו' ותקנו אותן כו' כנגד התמידין כו' נתקנו מימות האבות כו' לפיכך נפרש אותן ג"כ על הסדר שנתקנו, זמן תפלת השחר כו'.

אי מצי להשלים מנחה בערבית, דהא את"ל שסדרן הוא שחרית מנחה ערבית, טפי הו"ל לבאר הסברא שיכול להשלים כיון שערבית היא הסיום דמנחה ושחרית שלפני, ואמאי נזקק להסברא ד"צלותא רחמי היא", ומכאן מוכח דלב' צדדי הספק שבש"ס, ודאי דמנחה אחרונה היא, ולאחר' "עבר יומו" (כנ"ל), ורק דמביעיא ל' אי הא ד"עבר יומו" הוא סברא לומר שלא יוכל להשלים כמו קרבן דאמרי' בי' "בטל קרבנו" או דלמא אינו כקרבן ממש כיון ש"צלותא רחמי היא" ולכך אע"פ שמנחה אחרונה היא מ"מ יוכל להשלימה¹⁹.

והמורם מזה, דליכא אפי' קס"ד בגמ' לומר שערבית היא תפלה אחרונה, וא"כ מוכח דפשיטא ל' להש"ס לדינא דסדר התפלות הוא ערבית שחרית מנחה.

ולכאו' אי"מ כ"כ טעמא דמילתא, דהא כנ"ל ע"פ גדר "עבודה שבלב" שנזכר בש"ס טפי הוי לן למימר דסדר התפלות הוא כקרבנות, וערבית אחרונה היא כנגד אברים ופדרים.

ועל כן נראה להכריח דמהות חיוב ודין מצות התפלה הוא כפשטה וכמשמעה – דתפלה ל' בקשה, וגדר חיובה הוא בקשת צרכיו (שהוא גדר "מעשה בראשית" שבתפלה כנ"ל), וזהו עצם החפצא דמצות תפלה, וזה לא הי' צריך להזכיר כי הוא הוא פירוש "תפלה"; משא"כ גדר "עבודה שבלב" שאמרו בש"ס, הוא רק לתאר מצב הגברא המתפלל בעת שמקיים חפצא זו,

(19) אבל ראה מאירי שבהע' 7.

ה. ומעשה מוכן בנידון דידן, שכיון שבלהה זולפה נולדו למשפחה אחת והיו בעצמן שפחות – הרי שאין להן יחס משפחתי כלל, לא לאביהן, לא לאמן ולא בינן לבין עצמן; כל ענינן הוא "כספו" של לבן, ואחר כך של רחל ולאיה, ולכן אינן נחשבות "אחיות" כלל לשום ענין.

ויש להוסיף בזה, שאם מקודם היו בלהה זולפה בנות חורין ורק אחר כך היו נעשות לשפחות ואז היה יעקב נושא אותן – יש לומר שהיו אסורות משום אחות אשתו גם לאחרי שנעשו שפחות, כי מכיון שהאיסור דאחות אשתו הוא מהטעם ד"לצרור" – שאין לעשות האחיות צרות זו לזו בגלל מניעת האהבה טבעית שבין אחיות, הרי באם היה זמן שהיו בנות חורין והתנהגו כאחיות ונתגדלו כן, אין סברא לומר שכשנעשו שפחות נבטל הטבע;

אולם כיון שבלהה זולפה נולדו שפחות, והיו שפחות עד לנישואי יעקב עמן וגם לאחר מכן – לכן לא חלה כאן האחוה מעיקרא, כי היו בגדר רכוש האדון בלבד, ולכן מותר היה ליעקב לישא אותן ללא חשש של "אחות אשתו".

נישואי יעקב לרחל ולאה

ויתן לו את רחל בתו לו לאשה
(פרשתנו כט, כח)

צריך להבין: הלא קיימו האבות את כל התורה עד שלא ניתנה, ואיך יעקב נשא את רחל והלא עבר על הלאו של "ואשה אל אחותה לא תקח"?

והנה על שאלה זו ישנם כמה תירושים. אמנם מזה שרש"י שמפרש "פשוטו של מקרא" לא מביא שאלה זו, מובן שע"פ פשוטו של מקרא שאלה זו לא קשה ועד שאין צורך להזכירה. ויש לבאר כזה דהנה בטעם האיסור של "ואשה אל אחותה לא תקח" אומר הכתוב "לצרור" שע"ז הם נעשות שונאות זו לזו. והיות שבנדו"ד מסרה רחל הסימנים ללאה, לכן ע"פ פשוטו של מקרא לא היה שייך כאן האיסור.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ה עמ' 145)

איפה הי' יצחק כשקיפל הקב"ה את א"י

הארץ אשר אתה שוכב עלי'

קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו, רמז לו שתהא נוחה ליכבש לבנו כד' אמות (כח, יג. רש"י)

כמענה על שאלתך: באם קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחת יעקב, איפה הי' אז יצחק? התשובה פשוטה, הרי כתוב לפני זה "ויחלום", שכל זה הי' בחלום, ונמצא שגם זה שקיפל הקב"ה כל ארץ ישראל לא התרחש בפועל ממש (וראה ג"כ חוקני כאן "כ"ז הראה לו הקב"ה בחלום כגון ענינו של סולם").

(נ"פ מכתב כ"ק אדמו"ר ו"ע לילד - אנ"ק ח"ד השי"א)

לקראת שבת

יז

ואף שיל"ע מה מביניהם הוא עצם גדר התפלה (וכמשי"ת לקמן), מיהו על כרחך צ"ל דודאי תרווייהו איתנהו ב', והם ב' גדרים שמחוייב בהם האדם, ונכללו למצוה אחת. דמחוייב אדם לבקש צרכיו, ומחוייב אדם לעובדו כו'.

והנה, בדברי הש"ס דלעיל מצינו שהשוותה תפילה הן לענין מעשה בראשית, "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד", והן למעשה הקרבנות, דתפלות כנגד תמידין תקנום. ומצינו להלכתא דהכלל הוא (חולין פג, סע"א), ש"במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה", ו"בקדשים לילה הולך אחר היום".

ועפ"ז יש לומר, שהם הם שני הגדרים שבחייב תפלה: "עבודה שבלב", שהיא הדביקות בה', ה"ז כמו גדר "קדשים"¹⁵ [דכמו ענין הקרבנות כפשוטו, שהוא הקרבה לה' ובכית ה', כך הוא ענין התפלה, מה שהאדם עומד לפני ה' (טושו"ע (ודאדה"ז) שם¹⁶), וגם תוכן העבודה הוא הדביקות בה' (ע"ד הקרבה לה'); ובקשת הצרכים שבתפלה במילי דעלמא, ה"ז

התפלה ילפינן מהא דכתיב (עקב יא, יג) "ולעבדו בכל לבבכם", "איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה".

והנה, שני גדרים הללו, עבודה שבלב ובקשת צרכיו, ה"ה שונים זמ"ז בתכלית, ד"עבודה שבלב" היינו (כפשטות הלשון) - לעבוד את ה' בקבלת עול מלכות שמים ודביקות בו¹¹, שהוא שימוש לקונו (ולא לטובת צרכי האדם), וכדאיחא במשנה (ברכות ל, ב¹²) ש"חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים", ומבואר בטור (או"ח סצ"ה¹³), "שהיו מתבודדים ומכוונין בתפלתן עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכלית עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה", וא"כ פשיטא דאינו ענין כלל לבקשת צרכיו, שהרי אדרבה - בהיות האדם במצב זה של התקשרות "לאדון הכל ב"ה ביראה ואהבה עזה ודביקות אמיתית" (ל' אדה"ז בהל' ת"ת פ"ד ס"ה), א"א כלל שיעלה בדעתו ע"ד צרכי עצמו¹⁴.

11 וכהפירוש ב"תפלה" מלשון התחברות (תו"א ר"פ תרומה (עט, סע"ד). אוה"ת פרשתנו (כרך ה תתסח, א), שם ויחי שפ, א (ע"פ פרש"י פרשתנו ל, ח). ובכ"מ).

12 ובגמ' שם (לב, ב. הובא בהל' ת"ת לאדה"ז שבהערה הבאה) "ששוהין ט' שעות כיום בתפלה".

13 נעתק בשו"ע (ודאדה"ז) שם. וראה גם הל' ת"ת לאדה"ז (פ"ד ס"ה), ושם (מס' חרדים והשל"ה): "ולא היו חוששין לביטול תורה אף שת"ת כנגד כולם" לפי ש"מצות הדביקות האמיתית ביראה ואהבה היא גדולה ממצות ת"ת וקודמת אלי".

14 ראה תקו"ז ת"ו (כב, א) "צווחין בצלותין כו' ככלבים הב לנו מזונא כו'". או"ת להה"מ ר"פ

ויגש ועוד. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 217 ואילך. וש"נ.

15 וכנרמז גם בטור שם, שבהמשך הסימן מאריך ע"ד זה ש"התפלה היא במקום הקרבן. . ולכן צריך לזוהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה כו". ע"ש באורך (ונעתק בשו"ע (ודאדה"ז) שם). וראה לקו"ש חלק ל"ב ע' 39.

ולהעיר ממרז"ל (הובא בסהמ"צ להרמב"ם מ"ע ה'. כס"מ הל' תפלה פ"א ה"ג) עבדו במקדשו.

16 וראה שבת י, א "כעבדא קמי' מרי" (וכן בטושו"ע (ודאדה"ז) או"ח סו"ס צה). ברכות לג, א: עומד לפני ממה"מ כו'. שו"ע אדה"ז או"ח ס' קד ס"ב. ועוד.

יינה של תורה

עבודת התפילה – לקדש גופו

התפילה כוללת "קדשים" ו"מעשה בראשית" / לגלות אור הנשמה ולקדש הגוף
הנשמי / עיקר מטרת התפילה – בירור וזיכוך הגוף / להאיר את חושך ה"לילה"
באור הקדושה, ולהפכו ל"יום"

תפילות אבות תקנום, אברהם תיקן תפילת שחרית, יצחק תיקן תפילת מנחה כנאמר
בפרשתנו "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב"¹ – "ואין שיחה אלא תפילה"², ויעקב
תיקן תפילת ערבית.

והנה בסדרם של שלושת התפילות מצינו סתירה לכאורה בדברי רז"ל, דבמשנה³ הסדר
הוא "תפלת השחר עד חצות . . . תפלת המנחה . . . תפלת הערב", והיינו כסדר שתקנום
האבות – שחרית מנחה וערבית, ואילו בגמרא⁴ משמע סדר התפילות הוא כסדר היום,
שהוא "ויהי ערב ויהי בוקר", שלכן "טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים,
משום דחד יומא הוא", אבל טעה ולא התפלל מנחה, אין הדין נותן שיתפלל ערבית
שתיים כיוון שבערבית מתחיל יום חדש ו"כיוון דעבר יומו בטל קרבנו"⁵, ואם כן נמצא
הסדר: **ערבית שחרית ומנחה.**

- (1) בראשית כד, סג.
- (2) ברכות כו, ב.
- (3) ברכות ריש פ"ד.
- (4) ברכות כו, א.

(5) ואמנם למסקנא נפסק שמתפלל ערבית שתיים אך לא מכיוון שערבית באה בהמשך למנחה, אלא "כיוון
דצלותא רחמי היא – כל אימת דבעי מצלי ואזיל" (ברכות שם) וראה שקו"ט ואריכות בכל הבא לקמן,
במדור חידושי סוגיות, לקמן עמ' יד ואילך.

מצי להשלים, כי הטעם ד"צלותא רחמי
היא" גובר ע"ז.

ועוד מצינו בגמ' (ברכות לא, א. וכן
בירושלמי ברכות שם⁶): "יכול יתפלל אדם כל
היום כולו כבר מפורש על ידי דניאל (דניאל
ו, יא. שם, יד) זמנין תלתא וגו' . . . יכול יהא
כוללן בבת אחת, כבר מפורש על ידי דוד
דכתיב (תהלים נה, יח⁷) ערב ובקר וצהרים
וגו'". ואף מכאן שמעינן שסדר התפלות
הוא "ערב ובקר וצהרים"¹⁰.

ג

**יחקור אי עיקר חיוב תפלה לבקש צרכיו
או עבודת הלב, ויסיק דתרווייהו איתנהו
בה והם ב' הסדרים שנמנו בהם ג' תפלות**

והנראה לבאר בזה, בהקדם ביאור גדר
חיוב תפלה, דלכאורה מצינו ב' גדרים
שונים בזה. דהנה, פשוט ענין תפלה
המובן מכל הפוסקים וכו' הוא לשון
בקשה, מה שהאדם מחוייב לבקש צרכיו
מן שמיא. אבל מבואר גם בש"ס ובהלכה
דהתפלה היא "עבודה שבלב", וכמרוז"ל
הנוכח לעיל בדברי הרמב"ם שחובת

איברא, דלכאורה צ"ע בדברים הללו,
דהא איתא בגמ' (ברכות כו, א): "טעה ולא
התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתיים,
שחרית מתפלל במנחה שתיים . . . איבעיא
להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל
ערבית ב', את"ל טעה ולא התפלל ערבית
מתפלל שחרית ב' משום דחד יומא הוא
דכתיב (בראשית א, ה) ויהי ערב ויהי בוקר
יום אחד אבל הכא תפלה במקום קרבן
היא וכיון דעבר יומו בטל קרבנו, או
דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת
דבעי מצלי ואזיל".

ומהא דקס"ד שא"א להשלים מנחה
בערבית שלאחרי' מגדר "עבר יומו" –
מוכח להדיא, דסדרן של ג' תפלות של
יום אחד הוא – ערבית שחרית מנחה,
כסדר "ברייתו של עולם" (מידי דהוי גבי
ק"ש), "חד יומא . . . ויהי ערב ויהי בוקר
יום אחד"⁶.

וגם אליבא דמסקנא דלא אמרינן "עבר
יומו בטל קרבנו", אין לומר דזה גופא הוא
חידוש המסקנא, לומר דלא הוי "עבר יומו"
– דהא מפורש להדיא דהטעם הוא רק לפי'
ש"צלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי
ואזיל", היינו דא"ע ד"עבר יומו" מ"מ

(8) וראה ברכות כ, ב (אבל ראה רש"י שם ד"ה
ה"ג והגהת הב"ח שם. וראה תוד"ה בתפלה שם).

(9) הובא גם ברמב"ם הל' תפלה שם. וראה שם
ה"ח. ובשאלות פ' לך (שאלתא ח) נלמד עצם
החיוב "לצלווי תלתא זימני ביומא" מכתוב זה.

(10) להעיר מהדיעה בירושלמי ובי"ר שם, שג'
תפלות הם כנגד "ג' פעמים שהיום משתנה". ע"ש.
ולהעיר, שבב"ר שם נקט בדיעה זו כהסדר ערבית
שחרית מנחה, וראה יפה תואר (השלם) שם, ש"נקט
. . . כסדר היום שהיום הולך אחר הלילה".

(6) וראה השקו"ט בפני יהושע ברכות שם,
דלכאורה הא ד"תפלה במקום קרבן" הוא טעם
להיפך, שיכולים להשלים מנחה בערבית, כמו
הקטרת איברי התמיד בלילה, ולאידך – שא"א
להשלים ערבית בשחרית ושחרית במנחה
שלאחרי', ע"ש באורך (וראה גם צ"ח לתוס' שם
ד"ה איבעי' להו). – וראה מאירי שבהערה הבאה.

(7) אבל במאירי ברכות שם, דזה שאין אומרים
עבר יומו בטל קרבנו הוא לפי ש"אף איברים ופדרים
שמתעכלין כל הלילה מקרבן היום שעבר הם".

יש לתווכך בין שני סדרים אלו, על פי ביאור מהות התפילה ועבודתה, ששני עניינים יש בה, אשר באחד היום קודם ללילה ובחבירו קודם הלילה ליום, וכפי שיתבאר.

התפילה כוללת "קדשים" ו"מעשה בראשית"

במהותה של התפילה ישנם שני עניינים:

(א) מחד, התפילה היא בקשת צרכי האדם, כפרנסה רפואה וכיוצא, ש"תפילה" הוא לשון בקשה.

(ב) מאידך, פירשו רז"ל⁶ את הפסוק "ולעבדו בכל ללבכם" – "איזו היא עבודה שבלב הוי אומר זו תפילה", ש"עבודה" זו היא קבלת עול מלכות שמים ודבקות בהשי"ת, וכדאיאתא במשנה אשר "חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו ליבן לאביהם שבשמים", וכפי שמפרט הטור⁷: "שהיו מתבודדים ומכוונים בתפילתן עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכלית עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה", ואזי היו מקושרים "לאדון הכל ב"ה בראה ואהבה עזה ודבקות אמיתית", כלשון רבינו הזקן נ"ע⁸.

ושני עניינים אלו, ששונים זה מזה בתכלית, הם שני קצוות בעבודת התפילה, ואינם סותרים זה לזה וכמבואר בסה"ק⁹ בארוכה.

והנה כלל כללו חכמים¹⁰ אשר "במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה", ואילו "בקדשים לילה הולך אחר היום".

ועל פי זה יש לבאר שני הסדרים שבתפילה, כי תלויים הם בשני הקצוות והעניינים שבה:

עבודת הלב שבתפילה, הוא ענין של "קדשים", שהרי כמו שענין הקרבנות הוא ההתקרבות אל הקב"ה בבית המקדש לפני ה', כך גם ענין זה שבתפילה הוא מה שהאדם עומד לפני ה' ומתדבק בו ית', ומצד ענין זה הרי סדר התפילות הוא שחרית מנחה וערבית, כי "בקדשים לילה הולך אחר היום".

אך ענין בקשת צרכיו הגשמיים שבתפילה, שייך הוא לגדר ד"מעשה בראשית", שהאדם הנברא חושב אודות עצמו וצרכיו הגשמיים, ומצד ענין זה הסדר המתאים הוא

6) תענית בתחילתה.

7) ארו"ח סצ"ח.

8) הל' ת"ת פ"ד ס"ה.

9) ראה לקוטי שיחות ח"ט ע' 291 ואילך, ובנסמן שם.

10) חולין פג, א.

ק"ש פתח התנא (ריש ברכות) בק"ש של ערבית ("מאימתי קורין את שמע בערבין"), ואילו הכא גבי תפלה נשנו התפלות בסדר דשחרית מנחה וערבית. ומאי שנא.

וביותר יוקשה, דחד מ"ד בגמ' (ברכות שם) ס"ל דהטעם שפתח בק"ש של ערבית הוא כ"ברייתי של עולם דכתיב (בראשית א, ה) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד" נלא משום דסמיך אקרא "בשכבך ובקומך", ש"א"כ אינו מקפיד קרא אלא אק"ש (תוד"ה אי הכי ברכות שם), וא"כ גם בסדר התפלות הו"ל למיתני הכי.

ונת' ע"ז בפנ"י שם (ועד"ז בצל"ה שם) דשאני תפלה מק"ש, דמצד עצם התקנה דתפלה הרי סדר התפלות הוא – שחרית מנחה ערבית. ודבר זה הוא בין למ"ד (ברכות כו, ב ועד"ז בירושלמי שם פ"ד ה"א³. ב"ר פרשתנו (פס"ח, ט) "תפלות אבות תקנום", שהרי אברהם תיקן תפלת שחרית יצחק תפלת מנחה ויעקב תפלת ערבית (ברכות שם. ועד"ז בירושלמי ובר" שם), ובין למ"ד (שם) "תפלות כנגד תמידין תקנום", שהרי שחרית ומנחה הן כנגד שני התמידים, וערבית היא כנגד "אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה" (ברכות שם⁴. ירושלמי ובר" שם⁵), ונמצא לכאור', דתפלת ערבית היא התפלה האחרונה, כמו שהקרבנות אברים ופדרים בלילה היא השלמה לקרבנות שנקרבו ביום.

והנה, קושיא זו יש לישיב עפמ"כ בס' קרית ספר (להמב"י"ט לרמב"ם שם. נעתק בלח"מ שם), דבזה רצה הרמב"ם להביא המקור לשיטתו דמ"ע מן התורה להתפלל בכל יום (שלכאו' לא נתפרש זה בכתוב), דייליך לדין זה מהכתוב "ועבדתם גו'" שהביא בתחילה, כי "סמיך אסופי" דקרא דכתיב וברך את לחמך ואת מימין וגו' דהוא צורך כל יום הכי נמי תפלה בכל יום" ("למה שאתה שואל צרכיך בה" ל' הלח"מ שם)).

מיהו לכאו' עדיין יש לדקדק בזה מה שהקדים הכתוב ד"ועבדתם גו'" שהוא מקור רק לדין מסויים במצוה (שצ"ל בכל יום), ולא הזכיר תחילה הלימוד דכללות חיוב זה מן הכתוב "ולעבדו גו'".

ויש לחדש, על יסוד דברי הקרית ספר הנ"ל, דבזה השמיענו הרמב"ם מהות גדר תפלה, שלכאו' מצינו בזה ב' דרכים, כמשי"ת להלן.

ב

יקדים פלפול המפרשים בסדר ג' תפלות דמתני' בברכות, ויקשה על תירוצם דמצינו להדיא בש"ס שמנחה היא תפלה אחרונה

דהנה, תנן (ברכות רפ"ד): "תפלת השחר עד חצות. . . תפלת המנחה עד הערב. . . תפלת הערב אין לה קבע". והק' בפני יהושע על אתר (ועד"ז בצל"ח שם. ובסמיכת חכמים שם לתוד"ה תפלת. ועוד)², אמאי גבי 2) ולהעיר מלבוש אר"ח ר"ס פט שנעתק לקמן הע' 18.

3) ושם הלשון "תפילות מאבות לימדום".

4) וראה רש"י שם ד"ה ופדרים "וכנגדן תקנו תפלת ערבית". ועד"ז ברמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ו. ועוד.

5) וראה מפרשים שם.

כטבעו וברייתו של העולם שהיום הולך אחרי הלילה, וממילא – ערבית שחרית ומנחה.

לגלות אור הנשמה ולקדש הגוף הגשמי

והנה, להלכה למעשה נקטינן שסדר התפלות הוא ערבית שחרית ומנחה, שלכן בגמ' אמרו כנ"ל, שהדין נותן שאין להשלים תפלת מנחה בתפילת ערבית, כי "עבר יומו", וסדר התפילות מסתיים במנחה. ויש לבאר זה בעבודת האדם לקונו:

"עבודת" התפילה כוללת שני עניינים¹¹: עבודת הנשמה, וביורר וזיכוך הגוף. והמה מתבטאים בשני החלקים שבתפילה – כוונת התפילה ודיבור שבתפילה.

דכוונת התפילה הוא היגיעה לגלות אור נשמתו וקרבתה אל השי"ת, והוא על ידי התבוננות בדברים המביאים את האהבה לקב"ה, עד אשר האדם כוסף ומשתוקק לדבקה בו ית' ולהתקרב אליו בכל מיני קירוב, וכמו כן לעורר את יראת ה' בליבו שמתבונן בגדולתו ורוממותו עד שמתבטל ממציאיותו מפחד ה' ויראתו.

אך הדיבור דתפילה, שהיא ביטוי תיבות התפילה בשפתיים הגשמיים, היא העבודה לברר ולזכך את גופו ונפשו הבהמית, על ידי שמבטא את תיבות התפילה גם ע"י דיבורו הגשמי, ועם כחות נפשו הטבעיים.

ושני עניינים אלו, גם הם קשורים לשני הסדרים ד"קדשים" ו"מעשה בראשית":

"קדשים" מורה על העבודה בעניינים שהקדושה היא בהם בהתגלות, ובדברים המביאים לידי גילוי קדושת הנשמה, שהיא "חלק אלקה ממעל ממש"12 – שהוא החלק דכוונת התפילה, ו"מעשה בראשית" היא העבודה להמשיך קדושה בתוך עולם הזה, ולברר, להעלות ולזכך את גופו – הדיבור שבתפילה.

עיקר מטרת התפלה – בירור וזיכוך הגוף

ובזה אמרינן שההלכה היא שסדר התפילות היא כב"מעשה בראשית" ערבית שחרית ומנחה, כי תכלית הכוונה של בריאת העולם וירידת הנשמה למטה היא לעשות לו ית' דירה בתחתונים דוקא, כמבואר בארוכה בספר התניא¹³, דהיינו בעוה"ז הגשמי שהוא "תחתון". שאין תחתון למטה ממנו בענין הסתר אורו ית' וחושך כפול ומכופל¹⁴, וזהו ע"י שמהפכים את חושך העולם הגשמי לאור. ולכן כן גם הוא בענין התפלה, שעיקר ענין התפלה הוא הדיבור שבתפלה, שעל ידו נעשה זיכוך הגוף והנפש הבהמית, כנ"ל.

11 ראה בארוכה בקונטרס העבודה פרק א'.

12 תניא ריש פ"ב.

13 פל"ו.

הידושי סוגיות

בגדר חיוב תפלה אם הוא בקשת צרכיו או עבודה שבלב

יפלפל במה ששינה הרמב"ם מן הש"ס מנין ילפינן חיוב תפילה / יקשה על תי' המפרשים בענין סדר ג' תפלות דמתני' בכרכות, מהמפורש בש"ס / יתרץ ע"פ חקירה אי עיקר חיוב תפלה לבקש צרכיו או עבודת הלב, דבאמת תרווייהו איתנהו בה / יסיק שעיקר החיוב הוא בקשת צרכיו, ועבודת הלב היא רק כדי שתהא בקשה זו כדבעי, ובוזה מיישב דברי הרמב"ם

יביא ביאור המפרשים במה שהזכיר הרמב"ם הכתוב ד"ועבודתם גו'", וידקדק דעדיין אי"מ אמאי פתח בו

כתב הרמב"ם בריש הל' תפלה: "מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר (משפטים כג, כה) ועבודתם את ה' אלקיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר (עקב יא, יג) ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים (תענית בתחילתה. ירושלמי ברכות שם. וכן בספרי עקב שם) אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה".

וכבר הקשו במפרשים (כס"מ ועוד), אמאי הביא הרמב"ם הכתוב "ועבודתם את

ה' אלקיכם", הא בלאה"כ הוצרך לאח"ז להביא הכתוב "ולעבדו בכל לבבכם" דממנו דוקא ילפינן דקאי בתפלה, "אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה" (משא"כ בכתוב "ועבודתם את ה' אלקיכם" שלא נתפרש בו "לב", אין הכרח דקאי על תפלה דוקא), וא"כ הו"ל להביא רק הכתוב ד"ולעבדו בכל לבבכם".

1) ובמנין המצות בריש ס' היד (מ"ע ה) הובא רק הכתוב ד"ועבודתם". וגם בסהמ"צ שם: א) לא הביא בתחילת המצוה הכתוב ד"ולעבדו". ב) גם בהמשך הענין מעתיק רק ל' הספרי "ולעבדו זו תפלה", ולא כל הדרשה "אי זו היא עבודה שבלב כו" [ואדרבה, ממשך "ואמרו גם כן ולעבדו זו תלמוד". ונת' בשיחת ש"פ בחוקתי תשד"מ].

וכמו שנפסק להלכה, ש"הרהור לאו כדבור דמי, ואם קרא ק"ש במחשבתו ובלבו לבד בכל כח כוונתו, לא יצא ידי חובתו, וצריך לחזור ולקרוא, וכן בברכת המזון דאורייתא ובשאר ברכות דרבנן ובתפלה, ומאידך הרי "אם הוציא בשפתיו ולא כיון לבו - יצא ידי חובתו בדיעבד". לבד מפסוק ראשון של ק"ש וברכה ראשונה, וטעם הדבר הוא לפי "שהנשמה אינה צריכה תיקון לעצמה במצות, רק להמשיך אור לתקן נפש החיונית והגוף, ע"י אותיות הדבור שהנפש מדברת בה' מוצאות הפה וכן במצות מעשיות שהנפש עושה בשאר אברי הגוף"¹⁴.

ואם כן עיקר מטרת התפילה היא לקדש הגוף ולזככו, ולכך אם לא הוציא התיבות בשפתיו הגשמיים - לא יצא ידי חובתו כלל. כי הכוונה והתכלית היא בקידוש "מעשה בראשית", ובזיכוך כוחות גופו ונפשו הבהמית.

להאיר את חושך ה"לילה" באור הקדושה, ולהפכו ל"יום"

ועדיין נשאר לנו לבאר מהו הטעם שב"קדשים" - "לילה הולך אחר היום" וב"מעשה בראשית" - "היום אחר הלילה":

ויש לבאר בזה לפי הנתבאר לעיל, אשר סדר העבודה ד"בקרשים לילה הולך אחר היום", מורה על עבודת האדם בגילוי קדושה הנשמה, אשר בעבודה מעין זו, האדם מתעסק מלכתחילה בעניינים של אור וקדושה, ועבודתו היא להתעלות מחיל אל חיל.

וזהו מה שבעבודה זו "הלילה הולך אחר היום" - כי גם בתחילת עבודה זו הוא במדרגת "יום" שהוא אור וקדושה, ומשם ממשיך ועולה למדרגת "לילה" - שהיא התגלות אלקית נעלית כל כך, עד שאין בכח האדם הנברא לקבלה, והוא "סתימא דכל סתימין", ולכן נקרא בשם "חושך" בבחינת "ישת חושך סתרו"¹⁵.

אך ב"מעשה בראשית" הסדר הוא ד"היום הולך אחר הלילה", כי "מעשה בראשית" הוא עבודת האדם בענייני הגוף, דברים הגשמיים והעולם שסביבו, שהאדם מצווה לקדש ולזכך את הגשמיות על ידי קיום המצוות בדברים הגשמיים והתעסקות בצרכי הגוף לשם שמים, ואם כן, סדר העבודה הוא דהיום בא לאחרי הלילה: דתחילה מצוי העולם הגשמי במצב של "לילה" - חושך, העלם והסתור על אורו ית', והאדם בעבודתו פועל לזכך את הגשמיות עד אשר יאיר ה"יום", שממשיך אור הקדושה גם על הגוף והעולם החומרי.

ובזה אמרינן, שההלכה היא שסדר התפילות הוא כב"מעשה בראשית" ש"היום הולך אחר הלילה", כי תכלית הכוונה של בריאת העולם וירידת הנשמה למטה אינה להעלות ולגלות קדושת הנשמה בלבד, אלא לעשות לו ית' דירה בתחתונים דוקא, כנ"ל, לעבוד את ה' במקום הלילה והחושך, ולהפוך את ה"לילה" לאור ויום.

פנינים

דרוש ואגדה

שינה למעליותא!

ויפגע במקום וילן שם גו' וישכב במקום ההוא

באותו מקום שכב, אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר, לא שכב (כה, יא. רש"י)

ידועה שאלת המפרשים (דברי דוד להט"ו, ועוד) דלכאורה כיצד מתאים שדוקא "במקום הזה" - מקום המקדש, שכב יעקב לישון? ואף שיעקב עצמו לא ידע על קדושת המקום, כמ"ש "ואנכי לא ידעתי" (לקמן, טז), אך עדיין קשה, מדוע הזמין הקב"ה שישכב יעקב לישון במקום קדוש כזה?

ויש לומר הביאור בזה בדרך הפנימיות:

באדם ישנם שני חלקים. החלק העליון הכולל ראשו, לבו וכיו"ב, וחלק התחתון הכולל רגליו וכו'. וברוחניות, הנה חלקו העליון של האדם הוא תוכנו ומהותו הרוחניים, וחלקו התחתון הוא גשמיותו.

והנה, ההבדל בין עמידה ושיבה לשכיבה הוא, דבעת עמידה ושיבה ניכר בגלוי החילוק בין החלק העליון של האדם, לחלקו התחתון. משא"כ בשעה שהאדם ישן, אזי החלק העליון והחלק התחתון הם בהשוואה.

ואף שבפשטות, כאשר ה' העליון וה' התחתון הם בהשוואה, ה"ז מורה על ירידה גדולה ביותר, בכל זאת, בפנימיות, יש בזה עילוי גדול. כי, הרי הקב"ה נעלה הוא מכל גבול ומכל גדרי "מעלה" ו"מטה", ואצלו ית' המעלה והמטה הם בהשוואה גמורה ממש. ומזה מובן, שכאשר מתגלה הקב"ה בכבודו ובעצמו, משתווים ה"מעלה" וה"מטה" לפניו ית'.

ועפ"ז מובן היטב שינתו של יעקב במקום המקדש, כי דוקא מצד שזהו מקום המקדש, אשר שם הוא שלימות גילוי האלקות, דבר זה הביא ל"וישכב" למעליותא, שהי' אצל יעקב המטה והמעלה בהשוואה גמורה.

(ע"פ ספר השיחות תשנ"ב ח"א עמ' 140 ואילך)

יגיע כפיך ולא ראשך

ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו

עשאו כמין מרוב סביב לראשו שרא מפני חיות רעות (כה, יא. רש"י)

צריך להבין, מדוע הקיף יעקב רק את ראשו, והרי ממה נפשך: אם היה לו בטחון בהקב"ה שהחיות לא יזיקוהו, מדוע הקיף את ראשו, ואם לא רצה להזדקק לניסים למעלה מהטבע מדוע לא הקיף גם את שאר הגוף?

ויש לבאר זה ע"ד הדרוש:

כתיב "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך". אשר פסוק זה מבאר האופן הנרצה בהתעסקות בפרנסה - שצריך להיות "יגיע כפיך" דוקא, ולא "יגיע ראשך". כלומר: ההתעסקות בענייני הפרנסה צריכה להיות רק בידי, "כפיך", ואילו הראש, היינו הכוחות הנעלים - צריכים להיות מונחים בתורה ועבודה. וכשעבודתו היא באופן כזה, אזי מובטחת ההצלחה - "אשריך וטוב לך".

ולכן, כאשר הלך יעקב לחרן ע"מ להקים בית ולהתעסק בענייני פרנסה, הקיף את ראשו. כדי שעיסוקו בענייני העולם ופרנסה יהיה עם הידיים והרגליים בלבד, אך ראשו יהי' שמור, ויהיה מונח רק בתורה ומצוות, ולא יהי' טרוד כלל בהעסק בענייני העולם.

(ע"פ לקושי שיחות ח"א עמ' 61)

(14) תניא פל"ח.

(15) ראה - לענין תפילת ערבית - אוה"ת מסעי ס"ע א'שצו. ובביאורו"ז להצ"צ (ע' צא) "כחשיכה כאורה".